

NEKATERE POLITIČNE IN IDEOLOŠKE IMPLIKACIJE KRIZE COVIDA-19 IN ODZIVA NANJO

Marjan Malešič¹

Povzetek

Virus SARS-CoV-2 ali koronavirus je povzročil krizo, ki ima zdravstvene, ekonomske, socialne, kulturno-vrednotne, psihološke in ideološko-politične razsežnosti. Analiziramo predvsem politične in ideološke implikacije krize in odzivanja nanjo v Sloveniji. Pomemben vidik legitimnosti odzivanja vlade na krizo se kaže v ocenjeni stopnji uspešnosti njenega delovanja in v zaupanju, ki ga uživa v javnosti – trdna podlaga, ki jo je imela vlada na začetku krize, se je sčasoma zrahljala. Odločitve vlade niso bile vedno pregledne in znanstveno podprte, kar se vidi iz selektivnega upoštevanja stroke, nelogičnosti in nedoslednosti ukrepov ter spreminjanja ukrepov »čez noč«. Kriza in odzivanje nanjo sta povečala ideološko, politično in socialno razklanost družbe, ki se verjetno kaže tudi v zavračanju cepiva pri delu prebivalstva. Politične in ideološke razsežnosti vladnega spopada z epidemijo vidimo v nekaterih kadrovskih menjavah, prevladujočem neupoštevanju opozicijskih predlogov za izboljšanje zakonov, pritisku na javne medije in v ostrem konfliktu z delom civilne družbe, ki je izrabil krizo v ideološke in politične namene. Način odločanja vlade je posegel v načelo delitve oblasti na zakonodajno, izvršilno in sodno.

SOME POLITICAL AND IDEOLOGICAL IMPLICATIONS OF THE COVID-19 CRISIS AND THE RESPONSE TO IT

Abstract

The Covid-19 virus has created a crisis with health, economic, social, cultural and value-related, psychological, ideological and political dimensions. This paper is an analysis of the political and ideological implications of the crisis and the response to it in Slovenia. An important aspect of the legitimacy of the Government's response to the crisis is reflected in the perceived level of its performance and the trust the public has in it – the solid ground that the Government had at the beginning of the crisis has been eroded over time. Government decisions have not always been transparent and scientifically sound, as evidenced by the selective consideration of the experts' opinion, illogical and inconsistent measures, and „overnight“ changes to measures. The crisis and the response to it have increased the ideological, political and social divisions in society, which are probably also reflected in the rejection of the vaccine by part of the population. The political and ideological dimensions of the Government's fight with the pandemic can be seen in some of the personnel changes, the prevailing disregard for opposition proposals to improve the laws, the pressure on the public media, and the sharp conflict with a section of civil society that has also exploited the crisis for ideological and political purposes. The way in which the Government has made decisions has undermined the principle of the separation of powers between the legislative, executive and judiciary branches.

¹ prof. dr., Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Kardeljeva pl. 5, Ljubljana, marjan.malesic@fdv.uni-lj.si

UVOD

Virus SARS-CoV-2 je po svetu, Slovenija ni izjema, povzročil krizo, ki zahteva številna življenja in dolgoročno ogroža javno zdravje. Prav tako ta kriza ustvarja negativne politične in ekonomske učinke, vpliva na psihološko stanje posameznikov, skupin in družbe v celoti, hkrati pa spreminja naravo družbenega diskurza, omejuje človekove pravice, vpliva na umetnost, kulturo, izobraževanje in šport ter ima velik učinek na odnose med ljudmi. V članku bomo osvetlili predvsem nekatere politične in ideološke implikacije krize covid-19 in odziva nanjo, kar je

za Slovenijo, ki je v »supervolilnem letu« parlamentarnih, predsedniških in lokalnih volitev, izjemnega pomena.

Kriza je povzročila številne politične probleme. Vlade po svetu je prisilila, da se pod hudim pritiskom odzovejo hitro in odločno. Odnos med demokratično avtoritarnostjo, pravno državo ter kršenjem postopkov in pravil igre, normalnimi in izrednimi razmerami, zdravjem in ekonomijo, obvladovanjem bolezni, povezane s koronavirusom, ter odkrivanjem in zdravljenjem drugih bolezni, so države različno naslavljale.

Celovita obravnava političnih in ideoloških implikacij krize covid-19 na globalni in nacionalni ravni bi zahtevala več prostora, lahko pa izpostavimo nekatere primere, ki kažejo na njihovo prisotnost v procesu odzivanja na krizo. V članku bomo najprej zgoščeno predstavili izkušnje o političnih implikacijah ukvarjanja s krizo covid-19 po svetu, o katerih so poročali nekateri raziskovalci, v nadaljevanju pa bomo na primeru Slovenije predstavili splošne politične implikacije ukvarjanja s krizo in na treh konkretnih primerih preverili stopnjo politizacije odzivanja na krizo. Ti primeri so proces sprejemanja prvega protikoronskega zakona v državnem zboru, postopek nabave zaščitne in druge opreme ter petkovi in sredini množični protesti proti vladi oziroma njenim kriznim ukrepom. Analizo bodo usmerjala naslednja raziskovalna vprašanja: o katerih ključnih političnih in ideoloških implikacijah odziva na krizo poročajo raziskovalci po svetu, v čem sta se odražali politizacija in ideologizacija krize covid-19 v Sloveniji in koliko se kažeta v izbranih primerih sprejemanja kriznih ukrepov oziroma nasprotovanja ter kaj pokaže primerjava med svetovnimi trendi in slovensko izkušnjo na tem področju? Uporabljene metode so pregled, izbor in analiza relevantnih znanstvenih člankov tujih avtorjev, analiza vsebine magnetograma seje Državnega zbora RS o sprejemanju prvega protikoronskega zakona, analiza vsebine poročanja MMC RTVSLO o petkovih in sredini množičnih protestih, opazovanje in primerjava nekaterih političnih implikacij odzivanja na krizo covid-19 po svetu in v Sloveniji.

IZBRANE TUJE IZKUŠNJE

Tuji raziskovalci so proučevali politične in ideološke implikacije, ki jih je povzročil koronavirus. Kennedy in Resnick (2021) sta naslovlila vpliv pandemije v različnih državah po svetu na volilni proces, predvsem na preložitve volitev in omejevanje političnih zborovanj, na uporabo cenzure s strani oblasti, da bi omejile širjenje dezinformacij v volilni kampanji, ter na uvajanje izrednega stanja. Konkretni ukrepi, ki so jih nekatere vlade sprejemale, so pripeljali tudi do zlorab, na primer do neenakomerne uporabe omejitev v škodo politične opozicije, omejevanje kritičnih medijev zaradi domnevnega širjenja »javne panike ali namere, da povzročijo strah in negotovost med ljudmi«, uvedene pa so bile tudi izredne razmere v različnih stopnjah in oblikah, ki so v avtoritarnih režimih nameravale dušiti politično disidentstvo ter omejevati medije in javni diskurz nasploh. Tudi Bonotti in Zech (2021) sta ugotavljala, da je epidemija učinkovala na politično

participacijo državljanov zaradi prelaganja volitev ali prikrajanja volilnih postopkov in praks.

Martinez-Cordoba, Benito in Garcia-Sanchez (2021) so ugotavljali, da je kriza covid-19 zaradi svoje resnosti, nujnosti in kompleksnosti razgalila šibkost vlad pri ukvarjanju z njo. Mnoge vlade so v procesu odločanja o ukrepih za zajezitev virusa dale prednost političnemu in ekonomskemu vidiku in ne zdravstvenemu, pri čemer so pogosto zanemarile mnenje zdravstvene stroke. Posledično je bil odziv na primerljive razmere v državah različen. Pokazalo pa se je, da je politično vodenje ključno za obvladovanje pandemije, pri čemer morajo biti voditelji institucionalno pripravljeni na spremembe in odprti za javno-zasebno sodelovanje. Z zdravjem povezane odločitve bi morale biti pregledne, znanstveno podprte, brez ideoloških in politično motiviranih primesi. Analiza navedenih avtorjev razkrije, da so se na krizo bolje odzvale države, ki so jih vodile ženske, kar povezujejo z njihovo empatijo, sočutjem in skrbjo za ljudi. Martinez-Cordoba, Benito in Garcia-Sanchez (2021) ugotavljajo, da so pomembni legitimnost oblasti, sposobnost verodostojnega komuniciranja z javnostjo in preseganje ideoloških razlik. Prav tako je iz njihove analize razvidno, da so dovolj zgodnji in prilagodljivi vladni ukrepi imeli boljši učinek na omejevanje epidemije kot zapozneli in rigidni. Racionalni pristop k razvoju politike javnega zdravja v odzivu na krizo ni bil dovolj, potrebna je bila tudi socialna in politična mešanica znanosti, kulture in javne zaznave.

Herrera in sod. (2020) soglašajo z drugimi avtorji, da ima kriza covid-19 velike politične posledice, osredotočajo pa se na politično ceno kriznega upravljanja. Ugotavljajo, da so bile vlade kaznovane, če niso uspešno obvladovale epidemije, predvsem če niso uvedle strogih ukrepov, saj je naraščanje števila okužb pomenilo usihanje politične podpore: ohlapna epidemična politika je imela visoko politično ceno, kar se je pokazalo predvsem v Romuniji, na Japonskem in v ZDA. Nasprotno pa so vlade nekaterih držav zaradi dobrega obvladovanja krize pridobile javno podporo v primerjavi s časom pred epidemijo, in sicer največ avstralska, slovaška in čilska. Značilno je tudi, da se je podpora javnosti vladam v skoraj vseh državah na začetku epidemije zvišala², v naslednjih mesecih pa se je višala ali nižala glede na

² Gre za t. i. »rally-around-the-flag effect«, torej »učinek zbiranja okoli zastave« oziroma poenotenja političnih subjektov, povezanih z določenim vprašanjem.

uspešnost spopada z razmerami³. V tem duhu Kras-
teu (2020) meni, da je virus v svoji zgodnji fazi inspi-
riral nacionalno enotnost, s širjenjem in vztrajanjem
pa je poglobil trenutne politične in socialne delitve v
družbi. Prav tako je virus zavrl demokratične procese
v številnih državah, vendar ljudje niso bili pripravljeni
sprejeti avtoritarnih teženj in so proti njim demonstri-
rali. Tudi Danchin in sod. (2020) so poročali, da so že-
lele populistične vlade v času virusa v imenu ljudstva
okrepiti nacionalno enotnost in suverenost.

Bonotti in Zech (2021) opozarjata, da so nekateri po-
litiki zlorabili epidemijo za svoje strankarske koristi,
pri čemer so zanikali ugotovitve stroke in zamaja-
li zaupanje ljudi v znanje, ki je temeljilo na dokazih.
Opazila sta primere nespoštovanja ukrepov tistih,
ki so jih sprejeli. Vse to je prispevalo k nezaupanju
javnosti v politike, uradnike in stroko ter k zmedu. Zlo-
raba družbenih medijev v politične namene je bila
tudi pogosta praksa. V nekaterih državah so politiki
pozivali k enotnosti in usklajeni akciji, da bi zmanjšali
ideološke in strankarske delitve. V nekaterih primerih
je zaradi političnega nasilja in konfliktov prišlo do de-
stabilizacije države.

Ugledna znanstvena revija *The Lancet* je oktobra
2021 poročala o vplivu politične polarizacije v ZDA
na stopnjo precepljenosti prebivalstva. Podatki so
razkrili, da so najnižje ravni precepljenosti ter naj-
višje število hospitaliziranih bolnikov in bolnikov na
intenzivni negi značilni za države in okrožja, ki tra-
dicionalno podpirajo republikansko stranko. V prete-
klosti je uspelo voditeljem strankarsko razdeljenost
preseči in dati prednost zdravju, v zadnjih letih pa se
je v republikanski stranki proticepilski aktivizem zelo
okrepil. Hkrati desno usmerjeni tradicionalni mediji
in družbeni mediji širijo dezinformacije, cepljenje pa
prikazujejo izključno kot stvar osebne izbire ter svo-
bode, medtem ko javnozdravstveni vidik zanemarijo.
Avtorji predlagajo, naj vlada v komuniciranje z javno-
stjo vključi verodostojne politike in strokovnjake, se
opre na različne stroke, investira v raziskovanje, se
bori proti prenašalcem dezinformacij in jih ustavi.

SLOVENSKA IZKUŠNJA

V Sloveniji je nova koalicijska vlada pod vodstvom
SDS prišla na oblast v začetku marca 2020, prav na
dan, ko je bila v državi razglašena epidemija. Ta spre-
memba oblasti je sprožila pomembne ideološke in

politične premike v slovenskem političnem prostoru
(Malešič, 2021). Normalno je, da je nova vlada iz-
vedla številne kadrovske spremembe v ministrstvih,
vendar so bile nekatere zamenjave izvedene tudi v
ustanovah, ki bi morale biti strokovne in ne politič-
ne (policija, Nacionalni preiskovalni urad, Nacionalni
inštitut za javno zdravje, Statistični urad itn.)⁴. Vlada
se je vmešavala tudi v pravosodni sistem, kar je bilo
razumljeno kot napad na neodvisnost sodne veje
oblasti. Priče smo bili poskusom vplivanja na javno
RTV Slovenija, Slovensko tiskovno agencijo in neka-
tere druge medije, na posamezne urednike in novi-
narje⁵. Pogosti so bili tudi konflikti med vlado in deli
civilne družbe.

Vlada bi morala vso svojo energijo in čas vložiti v
obvladovanje s covidom-19 povezanih negativnih
zdravstvenih, ekonomskih in socialnih posledic, ne
pa izrabljati težkih epidemioloških razmer za naslav-
ljanje vprašanj, ki s krizo niso neposredno povezana.
Preveč politične in medijske energije je bilo namenje-
ne zgoraj omenjenim temam. V takih okoliščinah je
bilo zelo težko negovati zaupanje in oblikovati širo-
ko družbeno soglasje, ki je bilo nujno za spopad z
virusom in njegovimi posledicami (Malešič, 2021).
Smiselno se je vprašati, koliko je digresija vlade od
ključnih nalog prispevala k neuspehu v boju z viru-
som, ki ga kažejo številke v drugem, tretjem in četr-
tem valu epidemije. Dejstvo je, da vlada na njih ni bila
pripravljena, ni ustrezno analizirala, kje in zakaj se je
virus najbolj širil, ukrepi, ki jih je sprejemala, pa so bili
pogosto protislovni in so povzročali zmedo.

Komunikacijska strategija vlade ni bila prilagojena
longitudinalnim javnomnenjskim trendom in pre-
vladujoči politični kulturi v družbi. Splošni javnosti
in nekaterim družbenim skupinam bi lahko bilo na-
menjeno bolj empatično komuniciranje. Javnost je
zavračala avtoritarno, paternalistično komuniciranje,
ki je pogosto temeljilo na ukazih in pomanjkljivi raz-
lagi. Ker je bilo povezano še z omejevanjem osebnih
svoboščin, je tak komunikacijski slog v delu javnosti
povzročal občutek ponižanosti, nemoči in nezmož-
nosti nadzora nad lastnimi življenji (Ferlin, Malešič in
Vuga, 2021). Pravil kriznega komuniciranja, kot so od-
prtost, objektivnost, verodostojnost, pravočasnost,

³ Gl. primer Poljske in Slovaške (Turska-Kawa, Csanny in Kucharčik, 2022).

⁴ Dejstvo je, da so tak vzorec kadrovskih menjav do neke mere upora-
bljale tudi prejšnje vlade.

⁵ Podpredsednica Evropske komisije Vera Jourova je 23. julija 2020
predlagala slovenski vladi, naj ponovno premisli svoja dopolnila k Zakonu
o medijih in naj preneha napade na novinarje (STA, 2020a). 16. oktobra
2020 se je Evropska federacija novinarjev odzvala na tvite premierja
Janeza Janše o medijih z naslednjim opozorilom: ta demonizacija javnih
medijev in novinarjev se mora končati (STA, 2020b).

proaktivnost, točnost, empatija, doslednost itn., v številnih primerih naslavljanja javnosti pri predstavnikih vlade ni bilo.

Oblasti so od državljanov pričakovale, da bodo sprejeli zaščitno vedenje, na primer nošenje mask, medtem ko so nekateri predstavniki oblasti po poročanju medijev ta ukrep ignorirali: predsednik države, notranji minister in njegovi sodelavci so obiskali obmejno območje s Hrvaško in praviloma niso nosili zaščitnih mask; nekateri ministri so v parlamentu nastopali brez njih; direktor Nacionalnega inštituta za javno zdravje ni uporabljal maske, ko je plačeval gorivo na bencinski črpalki; ministrica za izobraževanje, znanost in šport ni nosila maske, ko se je na sprejemu v zaprtem prostoru družila s 150 ljudmi. Prihajalo je tudi do kršenja pravila prehajanja občinskih mej. Težko je pričakovati od državljanov, da bodo spoštovali ukrepe, če jih kršijo tisti, ki so jih predlagali oziroma sprejeli (Malešič, 2021).

To je zelo vplivalo na oceno uspešnosti dela vlade. Javnomenenjski podatki kažejo, da je delo nove vlade ob njenem nastopu marca 2020 kot uspešno ocenjevalo 42 odstotkov vprašanih, aprila celo 65 odstotkov, od maja do julija se je ocena gibala rahlo pod 50 odstotki, od avgusta do oktobra okoli 40 odstotkov, novembra in decembra, ko je Slovenija že bila v drugem valu epidemije, pa je bila ocena uspešnosti dela vlade le okoli 30-odstotna (Ninamedia, 2020). Podobno sliko kažejo rezultati o zaupanju javnosti v vlado. Agencija Valicon, ki zaupanje vladi, povezano z ukrepanjem za preprečevanje širjenja virusa meri kot razliko med odstotkom pozitivnih in negativnih odgovorov anketiranih (brez upoštevanja neopredeljenih), je ugotovila, da je bila ta razlika avgusta 2020 še -27, novembra 2021 pa kar -60. V novembrski raziskavi je tako vladi »popolnoma zaupalo« sedem odstotkov, »bolj zaupalo« pa 12 odstotkov anketiranih. 48 odstotkov anketiranih vladi »sploh ni zaupalo«, 28 odstotkov pa »bolj ne zaupalo«. Pet odstotkov anketiranih se ni opredelilo (Raziskava, 2021).

Vlada tudi ni bila uspešna pri prepričevanju prebivalstva o pomenu cepljenja. Ves čas krize covid-19 je bilo jasno, da lahko samo cepiva, v nadaljevanju pa zdravila pomagajo zavezati širjenje virusa in vrnitev v normalno življenje prizadete skupnosti. Cepiva so postopno prihajala v državo, nekateri povabljeni pa se niso pojavili na cepilnih mestih oziroma so svojo udeležbo na cepljenju odpovedali. Tu ni šlo samo za zavračanje določene vrste cepiva (tudi to se je namreč dogajalo), ampak za nasprotovanje cepljenju

na splošno. Edino rešitev, ki je bila takrat na voljo za izhod iz krize, so ljudje zavračali, kljub poraznim podatkom, posebej o številu umrlih (Malešič, 2021). Podatki NIJZ kažejo, da je bilo ob koncu leta 2021 v Sloveniji z enim odmerkom cepljenih 59 odstotkov prebivalcev, z vsemi odmerki pa 56 odstotkov. Med prebivalci, starejšimi od 18 let, je bil delež cepljenih z enim odmerkom 70 odstotkov, z vsemi odmerki pa 67 odstotkov (NIJZ, 2022).

IZBRANI PRIMERI

V Sloveniji lahko proces politizacije epidemije, ki je tudi sicer ena od temeljnih značilnosti večine sodobnih kriz, spremljamo prek treh primerov, ki so zelo zaposlovali politiko, tradicionalne in družbene medije ter javnost: sprejemanje prvega protikoronskega zakona, nabava zaščitne in medicinske opreme ter petkovi kolesarski protesti in sredini protesti proti pojoju PCT (prebolelost, cepljenje, testiranje).

Prvi protikoronski zakon

Vlada je prvi protikoronski zakon poslala v Državni zbor RS konec marca. Ta ga je obravnaval po nujnem postopku in ga 2. aprila 2020 tudi sprejel (Zakon o interventnih ukrepih za zavezitev epidemije COVID-19 in omilitev njenih posledic za državljane in gospodarstvo, 2020). Za zakon je glasovalo 53 poslank in poslancev, eden pa je bil proti. Tako je bil uzakonjen paket pomoči, ki je bil vreden tri milijarde in sto milijonov evrov. Zakon je omogočil dodatek 150 evrov za redne študente, prejemnike denarne socialne pomoči in prejemnike varstvenega dodatka. Za velike družine s tremi otroki je namenil 100 evrov, za tiste s štirimi ali več otroki pa 200 evrov pomoči na mesec. Za upokoјence s pokojnino do 500 evrov je zagotovil 300 evrov dodatka, za tiste s pokojnino med 500 in 600 evri 230 evrov, za tiste od 600 do 700 evrov pa 130 evrov dodatka. Enkratni dodatek je tako prejelo 328.780 upokoјencev z najnižjimi pokojninami. Na področju gospodarstva je država prevzela plačilo prispevkov za pokojninsko in invalidsko zavarovanje v obdobju od 13. marca do 31. maja 2020 za tiste zaposlene, ki delajo. Po zakonu so morali vsi delodajalci zaposlenim izplačati neobdavčen krizni dodatek v višini 200 evrov, če njihova zadnja plača ni presegala trikratnika minimalne plače v RS, država pa je v celoti pokrila nadomestilo delavcem za čakanje na delo, in sicer v višini 80 odstotkov plače delavca. Nadomestilo plače so prejeli tudi tisti delavci, ki zaradi višje sile niso mogli opravljati svojega dela. Zakon je hkrati

omogočil nekatere oprostitev, odloge in olajšave na dohodninskem in bančnem področju. Samozaposlenim, kmetom in verskim uslužbencem, katerih promet je marca v primerjavi s februarjem upadel za 25 odstotkov ali pa je aprila in maja v primerjavi s februarjem upadel za polovico, je država izplačala mesečni temeljni dohodek. Marca so naštetih prejeli vsak 350 evrov, aprila in maja pa 700 evrov. Samozaposlenim v kulturi, ki se jim je pravica do plačila prispevkov za socialno varnost iztekla do 30. junija 2020 ali pa jim nova še ni bila potrjena, se je ta pravica ohranila do 31. avgusta 2020.

Iz magnetograma seje državnega zbora ob sprejetju zakona lahko izluščimo ključne misli, ki so jih izrekli sodelujoči ob predstavitvi predloga zakona in poslanski razpravi, ki je sledila. Predsednik vlade Janez (Ivan) Janša je v imenu predlagatelja zakona poudaril težavnost razmer, ki jih je prinesla epidemija, in ob tem potegnil vzporednice s časom osamosvajanja Slovenije. Posledice epidemije ljudje čutimo na vseh področjih našega življenja. Poudaril je pomen zgoraj orisanega zakona za blažitev posledic epidemije in izhod iz krize, pri čemer je priznal, da predlog zakona ni popoln, za kar naj bi bil kriv predvsem »bikrokratiziran aparat«. Izrazil je tudi skrb, da zakon ne bi bil pravočasno uveljavljen, saj bi lahko Državni svet nanj izglasoval veto, še huje pa bi bilo, če bi bil uporabljen Zakon o referendumu in ljudski iniciativi⁶. Predsednik vlade je obljubil še nadaljnje pakete pomoči, ki bodo popravili morebitne pomanjkljivosti in krivice tega zakona. Zakon, ki so ga pripravili strokovnjaki različnih političnih prepričanj, bo imel po njegovem mnenju poleg socialno-ekonomskega tudi ugoden psihološki učinek na ljudi. Sprejetje zakona je predsednik vlade postavil v kontekst biološke vojne, hibridne vojne in instrumentov kibernetnega ogrožanja. Izrazil je upanje, da bo Evropska unija sprejela ustrezne ukrepe za izhod iz krize.

V imenu Odbora za finance državnega zbora, ki je predlog zakona podprl, je njegov predsednik Robert Polnar povzel besede pristojnega ministra, da predlog zagotavlja socialno varnost in obstoj podjetij ter gospodarstva nasploh in je namenjen tistim, ki so izgubili prihodke. Pomoč bo prišla tudi iz EU, da se ohrani gospodarska dejavnost in zagotovi likvidnost. Predstavil je mnenje Zakonodajno-pravne

službe Državnega zbora o neskladjih v 103. in 104. členu predloga zakona in o problematičnosti členu o nedopustnosti zakonodajnega referenduma o zakonu. V razpravi na odboru so poslanke in poslanci izpostavili predvsem javnofinančne posledice zakona in dolga, ki bo nastal, doslednost pri posredovanju pomoči različnim subjektom ter vprašanje parlamentarnega nadzora nad porabo denarja. Odbor je sprejel tri amandmaje, ki jih je predlagala opozicija.

Predstavniki koalicijske SDS, mag. Marko Pogačnik, je predlog zakona podprl, pri čemer je ponovil vse njegove prednosti, in omenil, da so v pripravi novi svežnji ukrepov, ki lahko stvari še izboljšajo. Po njegovem mnenju »v danem trenutku ni tako pomemben uravnotežen proračun, bistveno bolj pomembno je zdravje ljudi, podjetja, delovna mesta«.

V imenu poslanske skupine koalicijske SMC je poslanka Janja Sluga poudarila, da naj se vsak po svojih močeh vključi v boj za življenja, zdravje in gospodarstvo ter da zakon prinaša pomoč za samozaposlene, gospodarstvo, društva in druge nevladne organizacije, zavode, kmete, študente in najbolj ranljive družbene skupine. Proces sprejemanja zakona ni nedemokratičen, čeprav poteka hitro: »izredne razmere zahtevajo izredne in hitre ukrepe«. V pripravi pa je že drugi paket ukrepov, ki lahko popravi pomanjkljivosti prvega.

Stališče poslanske skupine koalicijske NSI je predstavil poslanec Jožef Horvat, ki je menil, da je v krizi nekaterim človekoljubom in domoljubom, ki so pripravljani pomagati, to prepovedano. Ob tem se je vprašal, kdo se boji Slovenske vojske in policije. Gre za njuno blokado in zaradi tega »je danes vsa normalna Slovenija na nogah«. Blokado izvajajo politične sile, ki jim »slovenska osamosvojitve nikoli ni bila intimna opcija«. Idealnega zakona za vse poslovne subjekte in državljane ni mogoče sprejeti, novi sveženj ukrepov pa lahko pomaga tistim, ki so tokrat izpadli. Zdravje je treba postaviti na prvo mesto, politična tekma ne bi smela biti v ospredju.

Predstavniki poslanske skupine DeSUS Robert Polnar je opozoril na nejasnost posledic epidemije in na potrebo po presejanju strankarskih interesov pri odzivu nanjo. Ideologija ne bo v pomoč, treba se je opreti na znanje in izkušnje. »Politična logika in zdrav razum zahtevata, da se družba povezuje z uresničljivimi cilji, ne pa razdeljuje s posebnimi interesi«.

⁶ Državni zbor je na predlog vlade 7. aprila 2020 na izredni seji potrdil novelo Zakona o referendumu in ljudski iniciativi in z njo onemogočil referendum za protikoronske zakone, dopustil pa možnost naknadne sprožitve ustavnega spora in posledično možnost razveljavitve zakonov (Vlada RS, 2020).

Med opozicijskimi poslanci je prvi nastopil Luka Mešec, predstavnik poslanske skupine Levica. Premierjevo oceno, da opozicija z vlaganjem amandmajev na predlog zakona in zahtevo po daljši razpravi o njem nagaja, je zavrnil, saj želijo z amandmaji izboljšati zakon, da bi bil bolj vključujoč in bi pomagal vsem ranljivim skupinam. Vlada je vse amandmaje opozicije, ki jih je naštel in utemeljil, »zavrnila z molkom, brez argumentov«. Ocenil je, da »dokler je ta vlada na oblasti, hoče imeti vso oblast zase«, kar je po njegovem mnenju obris bodočega avtoritarizma.

Poslanec opozicijske SAB Marko Bandelli je menil, da vlada želi na učinkovit in solidaren način omiliti posledice epidemije. SAB te napore vlade podpira, »saj mora ladjo voditi samo en kapitan, ki mu moramo tudi zaupati«. Do zadolževanja države zaradi predlaganih ukrepov v stranki ne bodo kritični, predlagajo pa parlamentarni nadzor nad porabo tako velike količine denarja, kot jo predvideva zakon. V stranki pozdravljajo umik kontroverznega 104. člena predloga zakona, »ki bi policiji omogočal možnost lokacijskega nadzora posameznikov v karanteni mimo sodišč«. Črtati bi morali tudi 103. člen, ki kljub popravkom »širi pooblastila policiji do te mere, da zajemajo potencialno celotno prebivalstvo«.

Poslanec formalno opozicijske SNS, ki pa vlado praviloma podpira, Zmago Jelinčič, je menil, da zakon upošteva preveč upravičencev pomoči. Zakaj »izredno pomoč dobivajo tudi verski uslužbenci, registrirane cerkve in druge verske skupnosti«, se je vprašal. Po njegovem mnenju je sporna dodatna pomoč prejemnikom denarne socialne pomoči, »zato ker ne delajo, ker nočejo delati«. Zakon ne prinaša solidarnosti, ampak neumnost. Vlada bo z zakonom funkcionarjem odvzela 30 odstotkov plače, ampak zakaj plače ne zniža celotnemu javnemu sektorju. Sicer pa je zakon potreben in ga bodo v SNS »absolutno sprejeli«.

Poslanec Robert Pavšič iz opozicijske poslanske skupine LMŠ je izrazil upanje, da bo denar, predviden v predlogu zakona, res namenjen ljudem. Spomnil je na način delovanja koalicijske vlade pod vodstvom SDS v obdobju 2004–2008, »ko se je trošilo nesorazmerno s prihodki in zadolževalo, kar je državo pustilo na krizo povsem nepripravljeno« in ne želi si ponavljanja napak. Opozoril je »na zametek represije oziroma policijske države«, na selektivne prepovedi in omejevalne ukrepe, ki se postopno zaostrojujejo in širijo nadzor nad državljanji. Vlada bi si državni zbor želela »zgolj kot privesek«, odločala pa bi ona ali posamezni ministri.

Matjaž Han, poslanec opozicijske SD, je menil, da je vlada sprejela cilje, ki so jih postavili strokovnjaki, poti za njihovo uresničitev pa ne, kajti upravičenci bodo zaradi »zakompliciranih postopkov« do pomoči težko prišli. V postopku priprave predloga zakona so bili premalo upoštevani sindikati, obrtniki, gospodarska združenja in posamezniki, ki so opozarjali na njegove pomanjkljivosti. Glede na to, da je država v času gospodarske krize v banke »vlagala milijarde«, bi poslanec pričakoval, da se bodo banke bolj aktivno vključile v pomoč ljudem. Vendar ne, banke »bodo zamrzile kredite, še vedno pa računale svoje obresti«.

Nakup zaščitne in druge opreme

Nakup zaščitne in druge opreme, potrebne med epidemijo covid-19, je bil zelo spolitiziran. Po poročanju medijev in pričevanju nekaterih vključenih v procese nabave omenjene opreme je v nekaterih primerih prihajalo do zlorab položaja, nepreglednosti, odsotnosti ustreznih strokovnih presoj o kakovosti opreme in medicinskih pripomočkov ter do klientelizma in neupravičenega okoriščanja. Vlada je v svojem poročilu v začetku maja 2020 (Poročilo Vlade Republike Slovenije o zalogah in naročilih osebne zaščitne opreme) zagotavljala, da je celoten proces nabave potekal po predpisih, da je prosila računsko sodišče za pregled postopkov nabave, hkrati pa je koalicija ustanovila parlamentarno preiskovalno komisijo, kar pa je opozicija razumela kot politični manevar, da ona ni mogla na isto temo, tako je menila Zakonodajno pravna služba državnega zbora, ustanoviti preiskovalne komisije (MMC, RTVSLO, 2020). Tako so stranke koalicije preiskovale vlado, ki so jo izvolile.

Politični obračun se je nadaljeval z očitki aktualne vlade prejšnji vladi, da je možnost epidemije podcenila in ni poskrbela za nabavo opreme, saj so bila skladišča prazna oziroma je bilo opreme le za en dan. Zato je morala nova vlada sama ukrepati v zelo burnih časih, ko je opreme na svetovnem trgu primanjkovalo, cene pa so vrtoglavo rasle. Redki so priznali, da izkušeni s takimi nabavami niso imeli, hkrati pa so zatrjevali, da so delovali v dobri veri. Prejšnjemu premierju so celo očitali, da ni vestno ravnal in da je preprečeval strožje epidemiološke ukrepe oziroma razglasitev epidemije. Nasprotno pa je opozicija menila, da vlada zvrta krivdo na svojo predhodnico, postopke nabav pa prikazuje v najlepši luči. Omenjeni so bili pritiski iz krogov gospodarskega ministrstva na uslužbenca Zavoda za blagovne rezerve, da so opremo nabavljali pri izbranih dobaviteljih, pri čemer

so bila v ospredju izbora politična merila oziroma politična pripadnost podjetnikov.

V zadevo sta se vključila tudi računsko sodišče s svojim poročilom in Nacionalni preiskovalni urad, ki je začel preiskovati sum storitve kaznivih dejanj.

Petkovi kolesarski protesti in sredini protesti proti pogoju PCT

Petkovi kolesarski protesti nevladnih organizacij, skupin in posameznikov so na dnevni red postavili veliko različnih vprašanj. Med njimi so bila na prvem mestu politična in ideološka vprašanja, ki se zrcalijo v zahtevah po odstopu posameznih ministrov in celotne vlade (pozivi v smislu minister Hojs naj odstopi, vlada naj odstopi, dol z vlado, »smrt janšizmu«⁷, stop diktaturi, izdaja slovenskega ljudstva ipd.). Zelo očitni so bili tudi pozivi k spoštovanju pravne države, saj so se vrstile zahteve za zagotavljanje demokracije, svobode in spoštovanja človekovih pravic (zaščita temeljnih pravic, pravica do protesta, do svobode gibanja), boj proti represiji in strahovladi ter zahteve po neodvisnem in profesionalnem delovanju policije, tožilstva in sodstva. Policiji so protestniki očitali, da »čuva fašiste«.

Prisotne so bile tudi socialno-ekonomske zahteve, ki so se kazale v pozivih k spoštovanju delavskih pravic, obtoževanjih, da so na oblasti »lopovi«, pozivi k preprečevanju »kraje« in zavzemanje za dostop do zdravstvenih storitev. Del protestnikov je odpiral naravovarstvena vprašanja, pri čemer se je zavzemal za strožjo zakonodajo glede posegov v naravno okolje in izpostavljal problem pitne vode.

Sredini protesti, ki jih je organizirala zunajparlamentarna stranka Resni.ca, so bili izrazito usmerjeni proti vladnim ukrepom za zaježitev širjenja epidemije, še posebej proti obveznemu pogoju PCT. Protesti so bili neprijavljeni, vsak od njih je bil sprva miren, pozneje pa se je praviloma sprevrgel v nasilništvo. Protestniki so menili, da oblast ljudem krade denar pod pretvezo, da varuje njihovo zdravje. Polovica Slovenije se ne more več gibati, če nima pri sebi potrdila PCT. Gre za najbolj nečloveški ukrep v zgodovini Slovenije. Oblast ljudi izsiljuje. Ukrepe bi morali iz obveznih spremeniti v priporočene. Politične zahteve sredinih protestov so bile odstop vlade, ki da ruši ustavno ureditev, ker vlada z odloki, ter takojšen

razpis predčasnih volitev, ker tedanja sestava parlamenta naj ne bi imela zaupanja javnosti. Potrebna je tudi sprememba volilnega sistema, ki ne bo dovolil »rotacije vedno istih političnih zombijev«. Uvesti je treba volilni sistem, ki bo dovolil neposredno obliko demokracije in bo preprečil izvolitev v državni zbor tistim, ki so bili kaznovani ali so v kazenskem postopku. Zanimivo pa je, da so se v vodstvu stranke Resni.ca ogradili tako od nasilja na protestih kot od politizacije covid-19, saj so trdili, da nasilje provocira oblast, shodi pa niso politični.

Transparenti, ki so jih protestniki nosili, so prav tako sporočali proticepilsko in protivladno vsebino: ukinite PCT, dol s PCT, stop covid ukrepom, hočemo svobodo, dol z maskami, vlado na grmado, stop korona fašizmu, Pahor in Janša že 30 let sodelujeta pri uničevanju Slovenije ipd.

Ob koncu analize politizacije covid-19 v Sloveniji naj poudarimo, da je ta toliko bolj pomembna, ker smo v »supervolilnem letu«. Volitve v državni zbor smo že izvedli, volitve predsednika države, državnega sveta in lokalnih oblasti sledijo jeseni. Prisotnost virusa za izvedbo državnoborskih volitev ni bila večja ovira, saj stopnja okuženosti prebivalstva ni bila visoka. V času pisanja prispevka ni mogoče predvideti, kakšna bo epidemiološka slika jeseni, zato je težko napovedati, ali bodo volitve morda preložene, ostaja pa vprašanje, kako bi ob povečani stopnji okuženosti prebivalstva z virusom potekale in kakšne pogoje za udeležbo volivcev na voliščih bi bilo treba izpolnjevati. Če bi bil za udeležbo nujen pogoj PCT oziroma bi bilo mogoče elektronsko glasovanje ali bolj množično glasovanje po pošti, se postavlja vprašanje vpliva na volilno udeležbo in s tem tudi na volilni rezultat.

SKLEPNE MISLI

Primerjava med nekaterimi tujimi in slovenskimi izkušnjami, ko gre za politične in ideološke implikacije krize covid-19 in odzivanja nanjo, pokaže naslednje: tuji raziskovalci so poročali o vplivu pandemije na volilni proces, pri čemer je v nekaterih državah prišlo do prelaganja volitev, spreminjanja pravil volilne kampanje, prilagajanja načina izvedbe volitev ipd., medtem ko smo v Sloveniji volitve v državni zbor izvedli brez motečega vpliva virusa. Pomembno vprašanje pa je, koliko so na izid volitev vplivali protiepidemiološki ukrepi vlade in njihovi učinki, interpretacija ukrepov v opoziciji in medijih ter njihova percepcija s strani državljanov in državljanov.

⁷ To geslo je premier razumel kot grožnjo s smrtjo ob podpori Socialnih demokratov, Liste Marjana Šarča in Levice, kot se je izrazil na Twitterju.

Vlade po svetu in v Sloveniji so imele praviloma na začetku krize podporo javnosti in so glede odzivanja nanjo uživale ustrezno stopnjo zaupanja. V nadaljevanju sta se, odvisno od uspešnosti protivirusnih ukrepov in njihovega (ne)spoštovanja tudi predstavnikov oblasti, podpora in zaupanje v vlado lahko celo povečala ali pa močno zmanjšala. Podatki za Slovenijo kažejo, da je bila ocena o uspešnosti delovanja vlade na začetku epidemije precej visoka (npr. aprila 2020 celo 67-odstotna), sredi leta je stagnirala rahlo pod 50 odstotki, ob koncu leta pa je dosegala le 30 odstotkov. Stopnja zaupanja v vlado, da sprejema ustrezne ukrepe za obvladovanje epidemije, je od avgusta 2020 do novembra 2021 močno upadla.

Kriza covid-19 in odzivanje nanjo sta povečala ideološko, politično in socialno razklanost slovenske družbe. Težko pa je oceniti, koliko ta razklanost vpliva na spoštovanje vladnih ukrepov in na stopnjo precepljenosti prebivalstva, ki je med najnižjimi v Evropski uniji. Na primeru ZDA smo videli, da ideološko-politični dejavnik lahko vpliva na pripravljenost prebivalstva, da se cepi.

Z zdravjem povezane odločitve naj bi bile pregledne, znanstveno in strokovno podprte, brez ideoloških in politično motiviranih primesi, vendar je bilo v delovanju slovenske vlade veliko odstopanja od teh načel, kar se kaže v selektivnem upoštevanju stroke, neložnosti in nedoslednosti ukrepov, spreminjanju ukrepov od danes na jutri ipd. Politične in ideološke razsežnosti vladnega spopada z epidemijo vidimo tudi v številnih politično motiviranih kadrovske menjavah, prevladujočem neupoštevanju opozicijskih predlogov za izboljšanje zakonov in drugih aktov, pritisku na medije in ostrem konfliktu z delom civilne družbe.

Ena od splošno prepoznanih značilnosti odziva na krizo po svetu je centralizacija odločanja, ki se kaže v koncentraciji odločevalske moči pri manjšem številu izpostavljenih politikov in državnih uradnikov, v

izrazito prevladujoči vlogi osrednje oblasti v primerjavi z drugimi teritorialno-političnimi skupnostmi ter v zmanjševanju pomena zakonodajne in sodne veje oblasti v primerjavi z izvršilno, kar ogroža Montesquieujevo načelo tripartitnosti oblasti. V Sloveniji so nekateri poslanci vladi očitali, da postavlja v postopkih odločanja državni zbor na stranski tir. Onemogočena je bila tudi pravica do referendumov o protikoronskih zakonih. Nekateri najvišji predstavniki oblasti so dvomili v verodostojnost sodb ustavnega sodišča.

Primer sprejemanja prvega protikoronskega zakona v državnem zboru pokaže, da je sicer bilo nekaj ideološko-političnih primesi, kot na primer očitki koalicijskih strank opozicijskim o obotavljanju v procesu osamosvajanja Slovenije in o omejevanju Slovenske vojske in policije pri odzivu na krizo covid-19 ter očitki dela opozicije vladi, da uvaja avtoritarnost ozioroma da je zakonodajni postopek nedemokratičen, da želi vso oblast zase, da uvaja policijsko represijo ipd., vendar so očitno prevladali pozivi k enotnosti in deljeni politični odgovornosti za izhod iz krize. Razprave o nadaljnjih protikoronskih zakonih (PKP 2 do PKP 10) so prinesle bistveno več ideološko-političnih sporov⁸. Velik politični spopad je povzročil nakup zaščitne in druge opreme z očitki o zlorabah, nepreglednosti in nestrokovnosti postopkov, klientelizmu in okoriščanju. Petkovi kolesarski protesti so bili v svojih zahtevah izrazito ideološko-politični in so med drugim uporabljali vrednotno nabite in pretirane izraze, kot so diktatura, fašizem, strahovlada in izdaja. Sredini protesti so bili sprva izrazito usmerjeni proti vladnim ukrepom za zaježitev epidemije, še posebej proti obveznemu pogoju PCT in nošenju mask, vendar so kmalu doživeli politizacijo, saj so zahtevali odstop vlade, predčasne volitve in spremembo volilnega sistema.

⁸ V razpravi ob sprejemanju 10. protikoronskega zakona je na primer opozicija vladi očitala neustavnost, nelegalnost in posledično napad na pravno državo, spogledovanje z diktaturo, sprejemanje ukrepov, ki nimajo nikakršne zveze s krizo (t. i. podtaknjenci), in rušenje plačnega sistema v javnem sektorju (MMC RTVSLO, 2021).

Viri in literatura

1. Bonotti, M., in Zech, S. T., 2021. The Human, Economic, Social, and Political Costs of COVID-19. *Nature Public Health Emergency Collection*, March 3, 1-36.
2. Correspondence. 2021., *The Lancet*, 398 (10307), 1-2.
3. Danchin, P. D., Farrall, J., Rana, S., in Saunders, I., 2020. The Pandemic Paradox in International Law. *ANU College of Law Research Paper*, 20.18, 1–11.
4. Ferlin, A, Malešič, M., in Vuga, J., 2021. Preparedness vs. Improvisation: a Response to the COVID-19 Crisis in Slovenia. *Teorija in praksa*, 58, 632–651.
5. Herrera, H, Konradt, M., Ordóñez, G., in Trebesch, C., 2020. <https://voxeu.org/article/political-consequences-coivid-pandemic>, 12. 12. 2021.
6. Kennedy, A., in Resnick, D., 2021. Governing a Crisis and Crises of Governance. *The Political Dimensions of COVID-19*. International Food Policy Research Institute. Project Paper DOI. <https://doi.org/10.2499/p15738coll2.134324>.
7. Krastev, I., 2020. The Great Paradox of Covid-19. *Aspen Review*, 2, 50–55.
8. Malešič, M., 2021. Globalni in nacionalni paradoksi odziva na krizo covid-19. V: Marjan Malešič: Kriza, varnost, vojska: preplet teoretičnih in empiričnih spoznanj. Ljubljana. Založba FDV, 77–98.
9. Martinez-Cordoba, P.-J., Benito, B., in Garcia-Sanchez, I.-M., 2021. Efficiency in the Governance of the COVID-19 Pandemic: Political and Territorial Factors. *Globalization and Health*, 17, Art. No. 113.
10. MMC RTVSLO. Odbor za finance obravnava PKP10, koalicija KUL obstruira sejo. 23. december 2021.
11. MMC RTVSLO. Petkovi kolesarski protesti. https://www.rtvsl.si/iskalnik?group=1&per_page=10&type=3&sort=1&q=petkovi%20kolesarski%20protesti, 28. 12. 2021.
12. MMC RTVSLO. Sredini protesti. <https://www.rtvsl.si/slovenija/proti-izgrednikom-na-protestu-solzivec-in-vodni-top-poskodovanih-vec-policistov/594153>, 6. 7. 2022.
13. MMC RTVSLO. O nabavah zaščitne opreme najverjetneje samo ena preiskovalna komisija. <https://www.rtvsl.si/slovenija/o-nabavah-zascitne-opreme-najverjetneje-samo-ena-preiskovalna-komisija/524402>, 10. 7. 2022.
14. NIJZ. Cepljenje proti covid-19 v Sloveniji. <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrJjoiYWQ3NGE1NTMtZWJkMi00NzZmLWFiNDItZDc5YjU5MGRkOGMyliwidCI6ImFkMjQ1ZGFILTQ0YTAtNGQ5NC04OTY3LTVjNjk5MGFmYTQ2MylslmMiOjIj9>, 3. 1. 2022.
15. Ninamedia. Vox. <http://ninamedia.si/rezultati-raziskav>, 9. 1. 2022.
16. Poročilo Vlade Republike Slovenije o zalogah in naročilih osebne zaščitne opreme (5. maj 2020). <https://www.gov.si/novice/2020-05-05-15-redna-seja-vlade-republike-slovenije/>, 15. 2. 2022. STA. Tedenski pregled dogodkov, ki se nanašajo na Slovenijo, 11.–17. oktober 2020. <https://english.sta.si/2687021/weekly-review-of-events-involving-slovenia-11-17-october>, 16. 2. 2021.
17. STA. Tedenski pregled dogodkov, ki se nanašajo na Slovenijo, 17.–23. julij 2020. <https://english.sta.si/2789319/weekly-review-of-events-involving-slovenia-17-23-july>, 16. 2. 2021.
18. Turska Kawa, A., Csanyi, P., in Kucharčič, R., 2022. From the »Rally, Round the Flag Effect« to a Social Crisis of Confidence. Poland and Slovakia in the First Year of the COVID-19 Pandemic. *Journal of Comparative Politics*, 15(1), 20-38.
19. Raziskava #Novanormalnost, zadnja meritev 12.-14. november 2021, n=523; Valicon.
20. Vlada RS, 2020. Potrjena novela Zakona o referendumu in ljudski iniciativi <https://www.gov.si/novice/2020-04-07-potrjena-novela-zakona-o-referendumu-in-ljudski-iniciativi/>, 4. 1. 2022.
21. Zakon o interventnih ukrepih za zajezitev epidemije covid-19 in omilitve njenih posledic za državljane in gospodarstvo. Uradni list RS, št. 49/2020, z dne 10. 4. 2020.